

Tarık Buğra'nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon

Yrd. Doç. Dr. Rıza BAĞCI

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa

ÖZET

Tarık Buğra, Dönemeçte romanında, Türkiye'nin önemli sosyal , siyasal, ekonomik bir değişim ve dönüşümü yaşadığı bir dönemi ele almıştır. Bütün bu sosyal, siyasal , ekonomik değişim ve dönüşümler, bir Anadolu kasabasında geçen olaylarla ve orada yaşanan trajik bir aşkın etrafında anlatılmıştır. Yazar, romanında, bütün bu olayları anlatırken farklı birikim ve sınıflardan gelen çok zengin bir kişi kadrosu meydana getirmiş, gerek varlığına mutlak ihtiyaç duyulan kişileri, gerekse dekoratif unsur olarak kullanılan kişileri başarılı bir şekilde çizmiş, Türk romanı tarihi için ilginç tipler ve karakter yaratmıştır. Bu makalede, Dönemeçte romanının kişileri, tipleri ve karakterleri farklı bakış açılarıyla incelenmektedir

Anahtar Kelimeler: *Türk Romanı, Geçiş Sürecinde Türkiye, Sosyal Değişme, Tarık Buğra, Dönemeçte, Kişiler, Tipler, Karakterizasyon*

The Protagonists and the Characterization in the novel At Turnout of Tarık Buğra

ABSTRACT

In the novel At Turnout Tarık Buğra deals with an important period of social, political and economical transformation and changes of Turkey. All these social, political and economical transformation and changes are depicted with the help of occurrences taking place in a small Anatolian town, together with some happenings turning around a tragic love story. While he describes all these happenings in his novel, the writer makes use of many characters coming from different backgrounds and classes. In doing this, he successfully personifies the major characters which are very important for the period, and uses the characters which are considered only decorative elements. As a result of the creation of these protagonists, it is seen that he has created some challenging and interesting types and characters in Turkish novel history. In this article, all these aforementioned persons, characters and types of At Turnout are handled from different perspectives.

Key Words: *Turkish novel, Turkey in Transition, Social Change, Tarık Buğra, At Turnout, Persons, Types, Characterizations*

Giriş

İlk baskısı 1980 yılında yapılan Dönemeçte romanı, Tarık Buğra'nın romanları içinde kişi kadrosu bakımından en zengin olanlarından biridir.

Bu romanda çeşitli araştırmacılar tarafından, vak'anın ortaya çıkması için varlığına mutlak ihtiyaç duyulan kişiler (Aktaş,1984,s.134), baş kişiler (Tekin,2002,s.84) veya merkezî kişiler, tipler ve karakterler (Çetin,2003,ss.182-197) olarak adlandırılan kişiler çok canlı bir şekilde çizildiği gibi, dekoratif unsur durumundaki kahramanlar (Aktaş,1984,s.139, Tekin, 2002, s.84), yardımcı kahramanlar (Bourneur- Quellet, 1989,s.154) veya yardımcı kişiler (Çetin,

2003,s.205) olarak adlandırılan kişiler de çok canlı ve renkli bir şekilde çizilmiştir.

Dönemeçte romanın şahıs kadrosu incelendiğinde Dr.Şerif, Savcı yardımcısı Orhan, Handan, eczacı Celal, Operatör Cevdet Bey ve Fakir Halit romanın en önemli kişileri, yani vak'ının ortaya çıkması için varlığına mutlak ihtiyaç duyulan kişiler olarak karşımıza çıkar. Dekoratif unsur olarak kullanılan , yardımcı kişilerin sayısı ise çok fazladır, bunların sayısı romanda adı geçen, bazı tarihî ve siyasî şahsiyetler de sayılacak olursa elliye geçer. Tarık Buğra bu canlı ve zengin kişi kadrosunu en çarpıcı yönleriyle, hem fizikî özellikleri hem de psikolojik ve sosyal özellikleriyle ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Bunu yaparken o, gerek geleneksel romanın, gerekse modern romanın çeşitli anlatım tekniklerinden yararlanır. Roman boyunca çok ilginç tip, karakter, şahsiyet ve kişiler yaratır. Dönemeçte'nin kişileri incelendiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkar.

A- Vak'ının Ortaya Çıkması İçin Varlığına Mutlak İhtiyaç Duyulan Kişiler:

1-Merkezî Kişi (Baş kişi, Asıl Kahraman, Birinci Derecedeki Kahraman)

Merkezî kişi, bir romanda “yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi” (Stevick,1988,s.144) durumunda olan kişidir. Ona, temel kişi, baş kişi, asıl kahraman, esas kahraman veya birinci derecedeki kahraman adı verilir. Romanda “birincil konumda olan bu kişi, romanın genelinde ya da çoğu bölümlerinde yer alır. Genellikle özne durumunda olup, diğer kişiler de ona göre nesne konumundadırlar. Bazen de edilgen bir konumu olmakla birlikte yine romanda merkezî bir yere sahiptir.

Diğer kişiler, merkezî kişiye göre tavır alırlar, onun etrafında dönerler, bir şekilde ona bağımlıdırlar ya da mutlaka onunla bir ilişkileri vardır. İster etken, ister edilgen durumda olsun merkezî kişi, sürükleyicidir, olayların kendi etrafında yoğunlaşmasında ve organik bir bütünlük oluşmasında yani romanın başı sonu belli bir kompozisyon oluşturmasında kaynaştırıcı, çekici, toplayıcı bir rolü vardır”(Çetin,2003,s.182). Merkezî kişiler “romanda en ilgi çekici soruların ortaya atılmasına hizmet eden araçlardır; bizde inanç, sempati ve âni duygusal değişiklikler yaratır, bütün romanda ifade edilen ahlak felsefesinin somutlaştırılmasına hizmet ederler. Bu anlamda roman baş kişileri, romancının esas ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler; roman onlara hayat vermek için yazılır” (Stevick,1988,s.182).

Bütün bu özellikleri açısından Dönemeçte romanına baktığımızda, Dr. Şerif' in romanın merkezî kişisi, baş kişisi, asıl kahramanı, en önemli kahramanı olduğu anlaşılır. Dönemeçte romanında bütün olaylar Dr. Şerif' in etrafında gelişir, o bütün olayların şu veya bu şekilde içindedir, hattâ merkezindedir. Tarık Buğra daha romanın ilk sayfasından itibaren onu okuyucunun karşısına çıkarır. Yazar, Dr. Şerif'i bize tanıtırken, onunla ilgili bilgileri hem bizzat kendisi vererek “açıklama yöntemini” kullanır, hem de kişinin duygu, düşünce ve davranışlarıyla

kendini ortaya koyduğu “dramatik yöntem” başvurur.

“Temelde tasvirî özellik taşıyan ve bilgi ağırlıklı olan açıklama yöntemiyle gerçekleştirilen karakterizasyon uygulamaları, romanın modernleşme sürecinden itibaren yerini, giderek dramatik yöntem bırakmıştır. Bu açıklama yönteminin bütünüyle terk edildiği anlamına çekilmemelidir. Açıklama yöntemi, modern romanın kendine özgü yapısında gerektiğinde uygulanmış, buna karşılık karakterizasyonda asıl ağırlık dramatik yöntem bırakılmıştır. Dramatik yöntemde kişi, fizikî ve moral özelliklerinin topluca sunulmasıyla değil, parça parça verilmesiyle çizilir. Çizimde anlatıcının rehberliği yerine, kişinin kendi davranış biçimi, duygular ve düşünceleri asıl rolü oynar. Kişinin çevresine karşı takındığı tutum, olaylara bakış tarzı, yorum ve açıklamaları bize kendisini verir” (Tekin,2002,ss.80-81). Tarık Buğra gerek merkezî kişi-asıl kahraman durumundaki Dr. Şerif’i, gerekse diğer varlığına mutlak ihtiyaç duyulan önemli kişileri, bazen “açıklama yöntemine” ama çoğunlukla “dramatik yöntem” başvurarak tanıtmıştır. Bu yüzden Dr. Şerif’in gerek fizikî özellikleri gerekse psikolojik ve sosyal durumu romanın başında topluca, blok halinde sunulmamış, aksine roman boyunca, yeri geldikçe parça parça, derece derece çeşitli olaylarla verilmeyle çalışılmıştır.

Dönemeçte romanının en önemli kişisi olmasına rağmen Dr. Şerif, fizikî özellikleri bakımından çok ayrıntılı bir şekilde tanıtılmamıştır. Romancı onun fizikî tasvirini ancak üç-dört cümle ile kısaca yapmıştır. O, tilkiyi andıran sivri bir yüze, iri, koyu renkli, mahzun bakışlı gözlere sahiptir. Dudaklarından hiç eksilmeyen alttan alta alaycı, ama aynı zamanda mahzun ve insancıl bir gülümseyişi vardır. Ütüsüz ve beline oturmamış pantolonuyla, zaman zaman hantal yürüyüşüyle, kasabaya yeni gelmiş savcı yardımcısı Orhan’da “sünepe bir herif” izlenimi uyandırmıştır. Dr. Şerif’in yaşı ise, romanın çeşitli yerlerinde farklı bir şekilde verilmiştir. Meselâ, romanın başlarında, onun kendi ağzından, görev yaptığı ilçeye on yıl önce geldiğinde yirmi beş yaşında olduğunu öğreniriz (Buğra, 1980,ss.25-26). Bu bilgiye göre Dr. Şerif olayın geçtiği yıllarda otuz beş yaşındadır. Ama yazar, romanın ilerleyen bölümlerinde Dr. Şerif’in yaşının otuz sekiz olduğunu açıkça belirtir (Buğra,1980,s.242).

Romanda olayların geçtiği zaman dilimi olarak Demokrat Parti’nin kuruluşu, ilçede çok partili hayata geçiş sürecinin doğurduğu problemler, romanın sonunda da Dr. Şerif’in Fakir Halit ve çevresinin ısrarıyla Demokrat Parti’den aday olup, milletvekili seçilmesi ve Ankara’ya gitmesi anlatıldığına göre, romandaki bütün olayların 1946 yılında geçtiği anlaşılmaktadır. Çünkü Demokrat Parti’nin kuruluş tarihi 7 Ocak 1946 ve ilk çok partili seçimlerin yapıldığı tarih ise 21 Temmuz 1946’dır (Eroğlu,1981,s.211). Bu bilgilerin ışığında Dr. Şerif’in 1946-35=1911 veya 1946-38=1908 doğumlu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Halbuki romanda Dr. Şerif, Fakir Halit’e eski yazıyı el yazmalarını bile sökecek kadar iyi bildiğini ve yeni yazı çıktığında ilk mektep üçüncü sınıfta olduğunu, dolayısıyla eski yazıyı ilkokulda öğrendiğini söyler (Buğra,1980,s.180). Halbuki bu bilgiler, Dr. Şerif’in ister otuz beş, ister otuz sekiz yaşında olduğu konusundaki bilgilerle açıkça çelişir. Çünkü yazı devrimi 1928 yılında olduğuna göre, otuz beş

yaşında olduğu belirtilen ve buna göre 1911 doğumlu olan Dr. Şerif'in ilkokul üçüncü sınıfta 1928-1911=17 yaşında olması gerekir. Eğer onu, romanda verilen diğer bilgiye göre otuz sekiz yaşında yani 1908 doğumlu kabul edersek o zaman Dr. Şerif ilkokul üçüncü sınıfta 1928-1908=20 yaşında olması gerekir ki bu imkansızdır. Tarık Buğra romanının, en önemli kahramanının yaşı konusunda maalesef birbirine tezat teşkil edecek bilgiler vermiş, önemli çelişkilere düşmüştür. Şüphesiz bu bir romancı için önemli sayılabilecek bir kusurdur.

Tarık Buğra yaş konusunda, roman kahramanlarını birbiriyle kıyaslarken de bazı hatalar yapmıştır. Meselâ, daha Hukuk Fakültesi'ni yeni bitirip ilçeye savcı yardımcısı olarak ilk defa tayin edilen Orhan'ın yirmi beş yaşında (Buğra,1980,s.16) olduğunu açıkça belirttiği halde, Dr. Şerif'le arasında beş yaş olduğunu (Buğra,1980,s.163) söylemesi de önemli bir yanlıştır. Bu durumda Orhan, yirmi beş yaşında değil 35-5=30 veya 38-5=33 yaşında olmak durumundadır. Eğer Orhan yirmi beş yaşında ise ve Dr. Şerif'le aralarında beş yaş varsa, o zaman Dr. Şerif' in 25+5=30 yaşında olması gerekir.

Dr. Şerif'in fizikî özellikleri üzerinde pek fazla durmayan Tarık Buğra, onun psikolojik ve sosyal özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur. Dönemeçte romanı ilk sayfalarından son sayfalarına kadar, başta Dr. Şerif olmak üzere roman kişilerinin duyguları, düşünceleri, çeşitli olaylar karşısındaki tutumları, hayalleri, özlemleri, beklentileri, sevinçleri, üzüntüleri, hayal kırıklıkları, iç çatışmaları, bunalımları, ihtirasları, kıskançlıkları, çevreleriyle ilişkileri, endişeleri, korkuları, kısacası psikolojik ve sosyal dünyalarıyla doludur.

Dr. Şerif, on yıl önce İstanbul'da Tıp Fakültesi'ni bitirip idealist bir genç olarak, bu ilçeye atanmış, bir süre sonra yine İstanbul'da iç hastalıkları konusunda ihtisas yapıp tekrar aynı ilçeye hükümet doktoru olarak geri dönmüş bir kimsedir. Bir orta-Anadolu kasabasına benzeyen bu ilçede o, şehir kulübüne sıkışıp kalmış, hemen hemen bütün entelektüel faaliyetlerden uzaklaşmış, kendini içki, kumar ve oyuna vermiş kasaba aydınları arasında kendini yalnız, yapayalnız hissetmektedir. Onlar arasında sıkılmakta, bunalmakta, farklı biri olmayı, o bataklıktan kurtulmayı istemekte, fakat bir türlü o insanı içine çeken, âdeta uyuşturan ortamdan kendini tam anlamıyla kurtaramamaktadır. Çok defa yaşadığı hayattan pişmanlık duyarak hem kendisini hem de şehir kulübündeki aydınları büyük bir vebâl içinde görür. Dr. Şerif, ilçede sadece Fakir Halit'in yaşantısına hayranlık duyar. Dr. Şerif büyük bunalımlarında, daima onun dükkânına sığınır ve hiç bir zaman ve hiçbir konuda ben kokmayan sohbetlerinden yararlanır.

Dr. Şerif iki yıl kadar önce, çok sevdiği, ağabey dediği operatör Cevdet Bey' in biricik kızı Handan'a âşık olur. Handan o günlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü ikinci sınıftan üçüncü sınıfa geçmiştir. Büyük bir tutkuyla birbirine bağlanan, birbirini seven Handan ile Dr. Şerif'in aşkını Buğra, Handan'ın psikolojisiyle açıklar; şöyle ki: Çok güzel bir kız olan Handan, küçük yaşta annesini kaybetmiş, bu durum, onun "kendine güven" duygusunu yitirmesine sebep olmuştur. Zamanla kendisinde, annesinin yerini tutan kadına, yani üvey annesine karşı bir kin duygusuna dönüşen bu eksiklik, çevresinden hiçbir destek görmez. Çünkü üvey annesi iyi sayılabilecek bir

kadıdır. Kinine ortak bulamayan Handan, bu konuda Dr. Şerif'ten büyük bir ilgi görür. “Şerif önce Handan'ın annesini en tatlı ve Handan'ın dileğince söylenen kelimelerle övmüş, sonra da hakçası, vicdan azabı gibi bir şeyler duyarak üvey anasını çekiştirmişti. Handan işte o zaman Şerif'i tâ canevinde buluvermişti” (Buğra,1980,s.75).Kısa sürede büyük bir aşka dönüşen bu ilişki bir buçuk yıl önce birden sona eriverir. Tarık Buğra bu bitiş şü cümlelerle açıklar:

“Handan kış tatili için (kasabaya) gelmişti. Öyle deniyordu; aslında ise sırf Şerif içindi gelişi. Şerif onu ne kadar çok sevdiğini sanırsa sansın, Handan kendisine çok daha güçlü bir ihtirasla bağlanmıştı. İçindeki o giderilemez görünen, kendisini yarım saydıran boşluğun kaybolup gittiğini duyuyor, kendisini mutlu buluyordu...

Handan duyduğu ve henüz denemediği, ne olduğunu bilmediği hazza dayanamaz hâle gelmişti. Gözleri dolu doluydu ve arada bir, iri bir damla kirpiklerinden kurtuluyor, pespembe yanaklarının ateşinde yavaş yavaş kuruyordu. Hüzne sığındı, çocukluğunda tortulaşan elemelerinden ve o korkunç boşluktan söz etti. İçini çeke çeke ağlayan bir çocuk gibiydi. Aslında Şerif'e karşı duyduğu aşkın şarkısını okuyor, kurtarıcısına övgüler, minnetler sunuyordu. Beni ben yaptın demek istiyor, bu cümleyi arıyordu...

Anlamadı Şerif bunu. Kimse de anlayamazdı zaten. Şerif sandı ki, Handan sadece ana özleminden, üvey ana derdinden yakınıyor. Bütün gücü ve iyi niyetiyle, avutmaya can attı. Üvey anasını bu kadar dert edinmemesini, kadıncağızın aslında hiç de fena yürekli olmadığını, hattâ Handan'ı öz kızı gibi sevdiğini söyledi” (Buğra, 1980,ss.75-77).

İşte o zaman büyü, Handan'ın Dr. Şerif'e karşı duyduğu o büyük aşk tehlikeli ve geri dönülmez bir şekilde bozuldu. Handan, büyük bir tutkuyla bağlandığı Dr. Şerif'i “o alçak” diye nitelendirdiği üvey annesini savunurken görünce, hızla ondan soğudu, hatta ona düşman kesildi. Şerif'ten öç almalıydı (Buğra, 1980,ss.77-78).

Açıkça görüldüğü gibi yazar, Dr. Şerif ile Handan arasındaki aşkı tamamen Handan'ın psikolojik dünyasıyla açıklamaktadır. Romanın daha sonraki bölümlerinde de Tarık Buğra, daha çok kahramanlarının psikolojik dünyalarını ortaya koymaya çalışacak, onların iç âlemlerine eğilecektir.

Handan, Dr. Şerif'ten kopsa da, onu artık bir aile dostu olarak görse de, bu, Dr. Şerif için hiç de öyle değildir. Şerif, Handan'ın bu tavrına saygı duymakla birlikte, onun yanlış bir tercih yapmasından, hiç lâyıık olmadığı birisine kapılmasından korkar. Bu yüzden Handan, fakültesini bitirip ilçeye dönerken, Dr. Şerif son derece huzursuzdur. Bu huzursuzluğun sebeplerinden birisi, Handan'ın babası operatör Cevdet beyin kendini kumara vermesi, devamlı kumarda kaybedip borç para almasıdır. Dr. Şerif, Cevdet beyden kimden borç para aldığını sorar. Eczacı Celâl adını duyunca daha da endişelenir. Çünkü son derece çirkin olan Celâl'in amacı, Handan'ın babasını aşırı derecede borçlandırıp bunun karşılığı olarak Handan'la evlenmektir. Dr.Şerif'in endişelerinden diğeri ise Handan'la aynı günde, aynı trenle ilçeye gelen, yeni ataması yapılan, çarpıcı derecede yakışıklı savcı yardımcısı Orhan'ın da, trenden inerken gördüğü ve kısa

bir süre sonra tanıştığı Handan'a ilgi duymasıdır. Dr. Şerif, artık bir yandan çok hırslı ve zengin ama çok çirkin eczacı Celal'in, bir yandan da çarpıcı derece yakışıklı ve genç savcı yardımcısı Orhan'ın, Handan'a sahip olmasından korkmaktadır. Dr.Şerif, son derece samimi, iyi niyetli ve saftır. Kalbi, gönlü hâlâ Handan'a duyduğu sevgiyle, aşkla doludur.

Aslında Handan'ın kalbinin derinliklerinde de Dr.Şerif'e karşı aynı sevgi ve aşk gizlidir. Fakat Handan, bir defa ihtiraslarının, zaaflarının mağlubu olmuş, "içindeki Şeytan'a " yenilmiştir.

Handan ancak sıkıştığı, eczacı Celal'le nişanlanmak zorunda kaldığı zaman Dr. Şerif'ten yardım ister. Celal'in içeceğine arsenik koyarak intihar etmesine sebep olur. Ama Dr. Şerif, Orhan ve Handan bunu bir cinayet gibi görürler ve üçü de bu cinayeti örtmek, unutmak, unutturmak isterler. Handan artık önündeki Celal engeli kalktığından, Orhan'la evlenir. Dr. Şerif ise, bütün bu olaylardan sonra Handan'dan soğur ve hiç istemediği ve tabiatına, mizacına aykırı bulduğu politikaya atılır ve milletvekili olarak Ankara'ya gider. Fakat siyasete alışamaz ve mutlu olamaz. Handan'la Orhan da bir türlü geçinemez ve mutlu olamazlar. Orhan'ın Handan'la evlendikten üç ay sonra başka yere tayini çıkar ve kasabadan ayrılır ve Handan'ı yanında götürmez. İçinde, Dr. Şerif'e karşı aşkını bir türlü yenemeyen ama çok büyük hatalar yapan ve onu kaybeden Handan ise, bir ay sonra vicdan azabı içinde intihar eder. Aslında eczacı Celal ölümüyle her üçünün de kaderini çizmiştir.

Açıkça görüldüğü gibi Dönemeçte bir aşk romanıdır. Roman boyunca Handan'ın hem kendisi çok büyük acılar çekmiş, hem de Dr. Şerif'i tarifi imkansız ıstıraplar içinde bırakmış, onu bunalımdan bunalıma sürüklemiştir. Bu açıdan baktığımızda Handan, sanki divan edebiyatından alınma, işi gücü cevri ü cefa çektiirmek olan bir sevgili, Dr. Şerif ise onun elinde acılar içinde kıvranan bir Fuzûlî'dir.

Dr. Şerif'in romanda en çok üzerinde durduğu konu, insanın yeryüzündeki hayat macerası, yani kaderidir. Şerif bunu bir benzetmeyle anlatır. Şehir kulübünün bahçesinde bir havuz ve onun fiskiyesi. Fiskiye aşağı doğru daralan bir tel kafesten fıskırır. Üzerinde ise plastik bir top vardır. Top bütünüyle suyun hareketine tâbidir. Tel kafesten kurtulmak için çarpınır durur. Fakat bir türlü kurtulamaz. Top, âdeta suyun esiri, onun oyuncağıdır. Dr. Şerif'e göre top insan, fiskiye kederdir. Dr. Şerif zaman zaman bu duruma isyan eder, gidip topu avuçlayıp ezmek ister, bazen ezer de (Buğra,1980,s.11,12,104,107,108,143,144,296,297). Bu hayatta olup bitenlere karşı, sezinelebildiği geleceğe karşı, kadere karşı onun bir başkaldırısıdır.

Dr. Şerif, şehir kulübündeki aydınlara hiç kitap okumadıklarından dolayı kızar. Onlarla eğlenir, onları alaya alır. Kendisi, onlar gibi yaşamamaya çalışmakla beraber bu konuda bütün bütün başarılı olamaz. Bazen onlar gibi içki içer, kumar oynar, sigarayı ise onlar gibi içmez, duman eder. Hattâ her ay on gün bırakır. Bununla iradeli ve prensip sahibi olduğunu, istediği zaman istediği şeyi yapabileceğini ispatlamaya çalışır. Zaman zaman kendisiyle alay ederken bazen de kendisine karşı ciddî bir tavır takınır. Nefsini şımartmamaya gayret eder

(Buğra, 1980. ss.27-28). Dr. Şerif roman boyunca, kendilerini şehir kulübünde tüketen aydınlardan “ayrı bir kafa yapısına” sahip, fakat sağlam bir dünya görüşü kazanamamış biri olarak tanıtılır. O, fikrî açıdan çetin bunalımlar, içinden hâlâ çıkmadığı tereddütler içinde yaşayan bir kişidir (Buğra, 1980, s.30). Derbeder yaşayışı zaman zaman onu kahreder, vicdan azabı içinde kıvrandırır, hattâ ağlatır (Buğra,1980,s.42). Fakat yine de “ötekilere benzemez o”(Buğra,1980,s.41).

Tarık Buğra, romanın bu en önemli kişinin zaafını, onun yıllar önceki hayatıyla, üniversite öğrenciliği yıllarıyla ve bu dönemde aldığı eğitimle açıklamaya çalışır. Dr. Şerif, o yıllarda sağlam bir dünya görüşüne sahip olamamıştır. İçinde bulunduğu duruma göre çeşitli fikir akımlarına sempati duyar (Buğra,1980, s.74). Çünkü o, politikanın hiç de moda olmadığı, ama içki, kumarın çeşitleri ve sporun yaygın ve geçer akça olduğu ve hükmünü yürütüverdiği bir ortamda okumuş, “bunlar ve aslı astarı olmayan, olanları da en bayağısından, kuru şehvet tonundaki kadın ilişkileri” içinde o güzelim yıllarını harcamış, bu da onu sağlam bir dünya görüşünden mahrum etmiştir (Buğra, 1980,s.91).

Dr. Şerif roman boyunca içe dönük ve zaman zaman da karamsar, bütün umutlarını yitirmiş bir tip olarak tanıtılır. Gördükleri, yaşadıkları onu, yalnızlığa ve karamsarlığa itmiş, umutlarını elinden almıştır:

“Yalnızlığı her zaman sevmiştii. Daha öğrencilik günlerinde, lisede değilse bile, fakültede, insanları birbirlerini didikliye didikliye beslenen acayip ve korkunç canavarlara benzetirdi. Dostluk, arkadaşlık taklit ediliyor, bu en değerli ilişkileri ortaya çıkaran, bağlılık, yardımlaşma, vazgeçiş, fedakârlık gibi erdemler taklit ediliyordu. O altın çağda bile ilişkileri, ciğeri beş para etmeyen hesaplar, sempatiler, antipatiler düzenlerdi. Doktor bunu da o günlerde yakalamış, daha o günlerde “Dünyayı kenefe çeviren sempatilerle antipatilerimizdir” demeye başlamıştı. “Batak çeker” sözünü daha o günlerde bulmuştu...

Doktor o kaosun içinde yalnızlığı seçmiş, kurtuluşu onda bulmuştu... Ama yalnızlık, insanın içine umutsuzluk bir düştü mü yıkıcı oluyordu, arada bir ölümü düşündürecek kadar...

Sık sık sorardı kendi kendine: Hangi nesil, hangi toplumda ve hangi çağda bu kadar karamsar olmuş, aşktan ve dostluktan... sonra, erdemlerden ve üstün değerlerden böylesine umut kesmiştir”(Buğra,1980,ss.90-91).

İçinde yaşadıkları toplumdan kopup gitmiş, kendi fildişi kulelerine sığınmış şehir kulübündeki aydınları, yani arkadaşlarını devamlı bir şekilde uyarmaya, uyandırmaya çalışan, eleştiren Dr. Şerif, arkadaşları tarafından “hırçın, haşarı ve huysuz ama gene de sevimli bir çocuk” gibi görülür (Buğra,1980,s.95).

Dönemeçte’de Dr. Şerif’in en fazla üzerinde durulan, en çok vurgulanan, en belirgin özelliği ise çok hassas, vicdan sahibi ve erdemli bir kimse oluşudur. Yazar, bu konuda sanki bir karakter heykeli çizer. Romanda yüceltilen iki kişi vardır: Birincisi Fakir Halit, ikincisi Dr. Şerif:

“Hani vicdan dedikleri şey vardır ya, işte o, Şerif’te ara vermez ve kuş uçurmaz, kırıntı sektirmez bir dikkatle gözlerini üzerinden ayırmaz, o çocuk yaşlarında bile, günlük yaşayışını boyuna hata sevap terazisine vurur dururdu:

Kalleşlik, aldatmaca, çıkar oyunları ve ikiyüzlülük, yüze gülücülük şöyle

dursun, erdem diye öğrendiklerine, dostluk, dürüstlük, yiğitlik, mertlik anlayışına bir parçacık aykırı saydığı veya öyle gelen bir tutumu olmaya görsün, yapılmasa kimsenin kılını kıpırdatmayacağı bir şeyi bir arkadaşına, hattâ tanıdığına yaptığı zaman, ya da yapılıncı kimseye aykırı gelmeyecek, umursanmayacak bir davranışta bulursa gecelerce gözüne uyku girmez, yatağında kıvrırır da kıvrırır. Azarlardı, horlardı, cezalandırmanın yollarını arardı kendi kendine. Kendi gözünde küçülmek arların en ağır gelirdi ona. Gölge düşürmemeliydi kendisine verdiği değer üstüne”(Buğra,1980,ss.241-242).

Böylesine güzel insanî vasıflara sahip olan Dr. Şerif, yıllarca kasabaya her yeni geleni şöyle bir koklamış, yoklamıştır. Hattâ bu yüzden kendine “Teşrifât Nâzırı” adı verilmiştir. O bu davranışıyla, her yeni gelende, özleyip durduğu büyük dostluğu aramış, fakat bulamamış romantik bir kişidir (Buğra,1980,s.64).

Dr. Şerif bütün bu özellikleri incelendiğinde, yapı bakımından, hassas vicdanı ve erdemleriyle “yüceltilmiş örnek bir tip”(Çetin,2003,s.186), konusuna göre ise insanın yeryüzündeki hayat macerası üzerinde düşünen, sanatla, edebiyatla, felsefeyle, dinî konularla yakından ilgilenen “zihinsel” ve “çok yönlü”(Wellek-Warren,1993,s.18), “çok boyutlu”(Forster,1982,s.114) bir aydın tipi olarak değerlendirilebilir. O aynı zamanda psikolojik bakımdan ilginç bir karakter olarak görülebilir. Çünkü “ferdî yönleri ağır basan tipleri karakter kelimesi ile tavsif etmek daha doğrudur” (Kaplan,1991,s.7).

2-Hasım veya Karşı Güç

Romanda, çatışmanın olabilmesi, vak'a zincirinin düğümlenmesi için birinci derecedeki kahramanlarla temsil edilen tematik gücün karşısında bir hasıma ihtiyaç vardır (Aktaş,1984,s.135). İşte bu güce hasım veya karşı güç denir. Dönemeçte romanında hasım veya karşı güç durumunda olan iki kişi vardır: Savcı yardımcısı Orhan ve eczacı Celal.

Orhan, romanda fizikî özellikleri açısından kısaca tanıtılmıştır. O, pırl pırl, genç, dinç, sağlıklı, çarpıcı derecede yakışıklı ve daha yirmi beş yaşında bir delikanlıdır (Buğra,1980 ,s.16,63,64,210,293). Fizikî portresi bu kadar kısa çizgilerle verilen Orhan, psikolojik ve sosyal özellikleri açısından ise çok ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

Orhan, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, staj ve askerlik görevinden sonra kasabaya savcı yardımcısı olarak tayin edilmiştir. Bu onun ilk memuriyetidir. İlçeye gelişi Handan'la birlikte. Hattâ ilçeye Handan'la aynı gün aynı trenle gelmiş, daha trenden inerken çok güzel ve zarif giyimli bir genç kız olan Handan'ı fark ederek en kısa zamanda onunla tanışmıştır.

O da diğer aydınlar gibi, kasabaya gelir gelmez, şehir kulübüne alışmış, ben içki içmiyorum dediği halde, daha ilk günden itibaren kulübün havasında eriyip gitmiş, içkiye bir kurtarıcı gibi sarılmış, briç, poker, tavla gibi oyunları hiç beceremem dediği halde, usta bir kumarbaz çıkmıştır (Buğra, 1980,s.84,108,109).

Orhan, alaycı ve hırslı bir İstanbul çocuğudur. Gülümseyişlerinde çevresini, çevresindekileri bir küçümseyiş dikkat çeker. O, Dr. Şerif'in aksine, romantiklikten, duygusallıktan son derece uzak, kurnaz , taktikçi, fırsat kollayıcı, bencil, gururlu, kendine güvenen, dış dünyayı umursamayan bir gençtir

(Buğra,1980,s.119). Yazar, Orhan'ın bütün bu özelliklerini, Dr. Şerif'in bakış açısıyla verir. Kasabaya her yeni gelen aydında hem büyük dostluğu, hem de Handan'ı elinden alacak rakibi arayan Dr. Şerif'i, savcı yardımcısı Orhan yukarıdaki özellikleriyle epeyce korkutur. Şerif, onun bu psikolojik özelliklerini pek hayra yormaz. Ciddî bir endişeye kapılır. Dr. Şerif bu endişelerinde kısa bir süre sonra haklı da çıkar. Çünkü kasabaya gelir gelmez Handan'la tanışan Orhan, çapkın bir İstanbul çocuğu olarak Handan'a özel bir ilgi duymaya başlamış, kısa zamanda onunla ilişkisini geliştirip gönlünü çelerek onu kendisine âşık etmeyi başarmıştır (Buğra,1980,s.160,173).

Bu arada Handan, babasının borcu dolayısıyla eczacı Celal'le nişanlanmak zorunda kalır, bunu öğrenen Orhan, "başka bir yere naklimi istedim" yalanını uydurur, böylece Handan'ı telaşlandırıp onun eczacı Celal'le evliliğini engellemeye çalışır. Handan'ı fazlasıyla telaşlandırıp, hattâ panikletip eczacı Celal'i arsenikle öldürecek bir hale getirmeyi başarır. Sonunda Celal'in ölümüyle, amacına ulaşıp Handan'la evlenir de.

Bütün bu özellikleriyle o, son derece kurnaz, bencil, kendinden başka hiçbir şeyi ve hiçbir kimseyi düşünmeyen, hayatta ne pahasına olursa olsun sadece kazanmak isteyen ve bunun için de her yolu meşru gören çıkarıcı bir aydın tipidir. Vicdan, erdem gibi kavramlardan son derece uzaktır. Dr. Şerif'in ifadesiyle "gaddar bir oğlandır" (Buğra,1980,s.250). Ferdî yönleri ağır bastığından, onu son derece menfî özelliklere sahip "düz, yalınkat" bir karakter olarak nitelendirmek de mümkündür.

Diğer hasım veya karşı güç durumundaki Celal ise, romanda hem fizikî hem de psikolojik ve sosyolojik özellikleri bakımından ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir:

Fizikî açıdan Celal'in çirkin bir yüzü, çıplı gözleri vardır. Yazar, sanki Celal'e karşı kinle doludur. Onun fizikî portresini en acımasız kelimeler ve cümlelerle çizer:

"Erkeğin çirkinini olmaz derler. Nasıl olmazmış? Celal, sebepleri anlatılamayacak gibi gelen bir biçimde çirkindi. Ölçsüzlüğün, sonra renk ve çizgi aykırılıklarının rastlanmaz bir numunesi gibiydi:

Kısa ve kamburca bir beden. Göğüs ve omuzlar pehlivanlarınkı gibi. Kollar uzun. Buna karşılık belden aşağısı çelimsiz, bacaklar çarpık. Daracık bir alın. Parmak parmak kaşlar yarım denecek kadar kısa. Gözler kirli elâ. Şakak ve yanaklar tüylü. Burun eğri, çene kocaman, yumru yumru. Güçlü mü, korkunç mu ayırt edilemez. Asıl bahtsızlığı kuvvetli oluşudur; çünkü kuvvetinin ürkütücülüğü, adı konmamış hayvanları andırır. Konuşmaz, karşısındakinin gözlerine dimdik bakar; saldırmayı kurar gibidir, saldırıverecekmiş gibidir. Dalgın, ya da görülmediğini, bakılmadığını sandığı zamanlarda da bir saldırı beklediği sanılır; ürkektir, tedirgindir. Bir derdin değil, gizli bir yaranın, bir çıbanın acısını çekiyora benzer" (Buğra,1980,s33).

Celal, psikolojik ve sosyal özellikleri açısından ise çok daha geniş bir şekilde tasvir edilir. O, Dr.Şerif'in üniversite yıllarından öğrencilik arkadaşıdır. Tıp ve eczacılık öğrencilerinin fizik, kimya, biyoloji derslerini beraber okudukları

fakülte birinci sınıfta tanışmışlardır. Celal yoksul bir gençtir ve İstanbul'da basit, sıradan, ucuz bir pansiyonda kalmaktadır. Celal, Şerif'i de kaldığı pansiyona yerleştirmiş, dolayısıyla iki genç yıllarca beraber olmuşlardır. Celal o yıllarda kaldığı bu pansiyonun sahibi olan kadının eczacı kalfalığı yapan biricik kızı Rabia ile duygusal bir ilişkiye girmiş, kısa sürede ailenin bir ferdi haline gelmiştir. Bu arada ekonomik durumu son derece kötüleşmiş, kirayı bile doğru dürüst ödeyemez duruma düşmüştür. Celal'le ilişkisi gün geçtikçe gelişen Rabia annesinin de ölümünden sonra kendisini iyice Celal'e adamıştır. İleride uygun bir zamanda evlenip, mutlu olacaklarını sanıyordu. Bu uygun ortamda derslerine düşkün, çalışkan ve son derece hırslı bir genç olan Celal, öğrencilik ve askerlik yıllarını evin asıl sahibi gibi geçirmişti. Sonunda da Rabia'nın verdiği sermaye ile bu kasabaya gelip, eczanesini açmıştı. Kasabada işleri umulmayacak kadar iyi gitmişti. Nitekim daha bir yıl geçmeden Rabia'ya olan maddî borcunu fazlasıyla ödemişti. Ona derin teşekkürlerini hatta minnettarlığını ifade eden bir mektup yazmış ve onunla ilişkisini bitirmişti. Çünkü, Rabia'nın başından daha Celal'le tanışmadan önce bir şeyler geçmişti. Kız bunu saklamamış, bu "evlenme vaadi ile iğfali" Celal'e açıkça anlatmıştı. O yıllarda bunu hiç önemsemeyen ve Rabia ile ilişkisine engel görmeyen Celal, üniversiteyi bitirip, kasabaya gelip kısa sürede zengin olduktan sonra, "onun bir başka erkekle yatmış olmasını idam hükmü için yeterli bir gerekçe saymış", onunla bütün bağlarını koparmıştı.

Ayrıca Celal, "Bir gelir insan cihâne" felsefesine kuvvetle inanmış, "bir daha yaşayacak değilim" sözüne sınıksız bağlanmıştı, bu sözü daha bir hırsla söyler olmuştu. Rabia güzeldi, ama çok daha güzelleri vardı dünyada. Rabia, üstelik kendisiyle yaşıtı, hatta iki-üç yaş da büyük. Paraya gelince, Rabia'nın varlığı gülünçtü. Asıl önemlisi de, artık Celal'in kendisi zenginliğin eşliğindeydi. Serveti avucunun içinde idi. Para yağıyordu ona. Kafasına takmıştı, kısa bir süre sonra İstanbul'da bir laboratuvar açacak, daha sonra onu büyük bir fabrika haline getirecek, Türkiye'nin ilaç kralı olacaktı. Böyle bir insan niçin Rabia gibi birisiyle evlensin di? (Buğra,1980, s.29,32,33,37).

Celal kendini bütünüyle mesleğine vermişti. Meslekî kitaplar dışında çok az kitabı vardı. Bunların içinde bir tek roman veya şiir kitabı yoktu. Kitapların hepsi "bir gelir insan cihâne" felsefesinin ünlü savunucuları ve başarının doruğuna çıkmış, kendilerini bütün dünyaya kabul ettirmiş kimselerin hayat hikayeleri idi. Onun için "para en büyük kuvvetti, başarı da erkeğin her şeyi hak eden ve karşı gelinmez, direnilmez çekiciliği!

Bu inançla Handan'ı pek kolay bir konu saymıştı. Karar vermişti: Handan kendisinin olacaktı. Verdiği kararla birlikte işe koyuldu; gırtlığına kadar borca batan, günlük ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak duruma düşen (Handan'ın babası) operatör Cevdet'in kendisinden borç istemesini ustaca sağladı. Hep verdi ve hep istemesi için de hep elverişli davrandı" (Buğra,1980,ss.38-39).

Handan üniversiteyi bitirip kasabaya geldiğinde Cevdet bey, Celal'e olan borçlarını ödeyemeyecek hale gelmişti. Gırtlığına kadar borca sapsız Cevdet beyi bu durumdan sadece Handan kurtarabilirdi. O da kendisini feda ederek. Bu yüzden Handan, Celal'in evlilik teklifini kabul etti ve onunla nişanlandı. Celal,

Cevdet beyin borçlarını ödedi, icrada olan biricik mal varlığı evini icradan kurtardı ve Handan'a verdi. Celal, bütün bunları sanki bir ticaret anlaşması gibi görüyordu. Ve kendince Handan'ı satın almıştı. Fakat olaylar Celal'in istediği gibi gelişmedi. O düğün hazırlıklarını yaparken, Handan Orhan'ın etkisiyle önce babasını , daha sonra Dr. Şerif'i, Celal'e göndererek evlilikten vazgeçmek istedi. Celal ise bütün gücüyle buna karşı çıktı. Nikah davetiyelerini yırtmak için Cevdet beyin borçları için ödediği paraları istedi. Fakat bu imkansızdı. Çünkü bu büyük parayı ne Cevdet bey, ne Orhan, ne de Dr. Şerif verebilirdi. Bunu anlayan Handan, bizzat kendisi Celal'in evine gitti ve onun kendisine sunduğu içkiye, o bir ara odadan dışarı çıkınca arsenik koydu. Celal odaya döndüğünde, kadehinin zehirlendiğini anladığı ve Handan'ın "içme onu" dediği halde, kahrından, her şeye rağmen Handan'a sahip olamayışının üzüntüsüyle zehirli içkiyi içti. Geriye, olanları Dr. Şerif'e ayrıntılarıyla anlatan bir mektup bırakmıştı. Celal, zehirli içkiyi içip son anlarını yaşarken, yıllar önce insafsızca terk ettiği Rabia'yı hatırlamış, ona karşı vicdan azabı içinde ölmüş; her şeyi kadere bıraktığını yazmıştı. Halbuki, ölümüyle hem Dr. Şerif'in, hem Orhan'ın, hem de Handan'ın kaderini çizmişti. Celal, onların hepsini vicdan azabı içinde bırakmıştı. Çünkü Celal'in ölümünün bir intihar değil, bir cinayet olduğunu, Handan'ın cinyeti olduğunu, Şerif biliyordu, Orhan biliyordu ve Handan yaşadıkça unutamayacaktı (Buğra,1980,s.141,149,219,261-263,275,282-289).

Yazar, Celal'in psikolojisini, Dr. Şerif'in dilinden romanda çok güzel bir şekilde verir. Dr. Şerif'e göre, nelerin olup bittiğini Orhan'a da, kendisine de bir mektup bırakarak apaçık anlatan, üstelik Handan'ın arsenikli çantasını ortada bırakan Celal, domuzluğun, iblisliğin daniskasını düzenlemişti.

Dr. Şerif şöyle düşünüyordu:

"Eczacı Celal elli yıl yaşasa yapamayacağını ölümü seçerek başarmıştı. Onlara -üçüne de- içinde ömür boyu çırpınacakları ve kurtulamayacakları bir bataklığı miras bırakıp gidiyordu. Orhan bir katille evlenecekti. Şerif bir öldürme, hiç değilse öldürmeye teşebbüs suçunun (Eczacı Celal'in ölümüyle ilgili rapor yazan hükümet doktoru olarak) ortağı olarak yaşayacaktı" (Buğra,1980,s.290). Celal, Handan'la Orhan'ın ilişkisi başladıktan ve bu ilişkiyi bozamayacağını anladıktan sonra, öç almak tutkusuyla dolmuştu. Ancak o zaman rahatlayabilirdi. İşte bu duyguyla yaşarken, hayatta asla yapamayacağını, Handan'ın çılgınlığı yüzünden ayağına gelen fırsattan yararlanarak, ölümüyle yapmıştı. Böylece hem Handan'dan, hem Orhan'dan, hem de Dr. Şerif'ten öcünü almıştı. Çünkü tutku denilen şey, insanın elde ettiklerinden daha çok, savaştıklarına, didiştiklerine verdirdiği kayıpların büyüklüğü ile doyuma ulaşırdı. İşte Celal, ölümüyle bu doyuma ulaşmıştı (Buğra,1980,ss.290.291).

Eczacı Celal, bütün bu nitelikleriyle fizik çirkinliğinin etkisi altında kalan, bu eksikliğini iş hayatındaki başarısıyla, zenginliğiyle telafi etmeye çalışan, parayla her şeye sahip olabileceğini zanneden, aşağılık duygusuna sahip, hırslı, bencil bir karakterdir. O ayrıca paranın "en büyük kuvvet" olduğuna inanan bir materyalist, "bir gelir insan cihâne" felsefesine sımsıkı bağlı epiküryen ve nihilist bir tip olarak da değerlendirilebilir.

3-Arzu Edilen ve Korkulan Nesne

Arzu edilen ve korkulan nesne romanda “ bir câzibe gücüdür” (Aktaş,1984,s.135). Asıl kahraman ve karşısındaki hasım güç, onun etrafında olurlar. O, sahip olunmak, kavuşulmak istenen, peşinde dolaşılın kahramandır. Aşk romanlarında genellikle, ya bir erkeğe sahip olmak isteyen iki kadın veya bir kadına sahip olmak isteyen iki veya bazen daha fazla erkek karşımıza çıkar. Dönemeçte romanında, Dr. Şerif, savcı yardımcısı Orhan ve eczacı Celal'in arzu ettiği, sahip olmak istediği güzel bir genç kız vardır: Operatör Cevdet beyin kızı Handan.

Bu üç erkeğin sahip olmak istediği Handan, romanda fizikî açıdan “pek güzel ve zarif giyimli” bir genç kız olarak çizilmiştir. Okulunu bitirip kasabaya dönerken üzerinde “saz rengi bir tayyör, uçuk mavi bir eşarp” vardır. Sanki “bahar sabahı ile uyuşsun diye yaratılmış bir sarışınlığa” sahiptir. Güzelliği hep övülür, herkes tarafından övülür. O, her göreni etkileyecek kadar çarpıcıdır (Buğra,1980,s.17,20,70,72).

Yazar, Handan'ın psikolojik ve sosyal özelliklerini ise çok daha ayrıntılı bir şekilde verir:

O, küçük yaşta annesini kaybetmiş, babası Operatör Cevdet Bey ise yeniden evlenmiştir. Handan, ilkokulu bitirir bitirmez, tatilin bitmesi bile beklenmeden İstanbul'a teyzesine gönderilmiş, ortaokul, lise ve üniversiteyi orada okumuştur.

Handan çok güzel olduğu halde, önemli bir noksanı vardır: Kendine güven duygusu. Handan, bu eksikliğini anasız büyümesine bağlar:

“Öyle sanıyor, bunu kesin olarak öyledir diye kabulleniyordu. Bu inanç zamanla bir kin halini aldı. Kin önce babasına yönelmişti. Ama babasını o kadar seviyor, o kadar iyi ve dürüst buluyordu ki tutturamadı. Üvey anası ona bir kurtarıcı gibi geldi. Kadıncağız artık onun gözünde anasının katilinden başka bir şey değildi” (Buğra,1980,.s.71).

Bu kinine ortak arayan Handan, bu konuda en yakınlardan bile destek görmez. Çünkü üvey annesi iyi bir kadındır. Bu yüzden, babasına, doğduğu, büyüdüğü kasabaya ve oradaki herkese âdeta küser. Uzun yaz tatillerinde bile kasabaya gelmek istemez. Daha sonra üniversite ikinci sınıfta babasının ısrarıyla, onu İstanbul'a almaya gelen Dr. Şerif'le bir aşk yaşar. Fakat bu aşk da çok kısa sürede biter.

Genç kız Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirip, kasabaya döner. Kasabada, bu sefer de savcı yardımcısı Orhan'a âşık olur. Ama Handan'ın iki yıl önce Dr.Şerif'e olan aşkında nasıl, hastalık derecesine varan psikolojisinin büyük bir rolü varsa, Orhan'a olan aşkında da bu psikolojinin önemli bir rolü vardır. Handan'ı, Orhan'a bağlayan en önemli şey, Handan'ın, Orhan'ın da kendisi gibi üvey ana elinde büyümüş olduğunu öğrenmesidir. Bu bilgi Handan'ı derinden etkilemiş, âdeta Orhan'la olan aşkının ateşini yakmıştır (Buğra,1980,ss.137-138). Halbuki tıpkı Handan'ın üvey annesi gibi, Orhan'ın üvey annesi de aslında çok iyi bir kadındır. Fakat üvey anneye karşı kin, onların

her ikisinin de ortak hastalıklı yanıdır. Bu ortak yanları onları, birbirlerine daha kolay yaklaştırır. Ayrıca Handan, bir kapıldı mı, nerede durmak gerektiğini asla bilemeyen, gözü başka hiçbir şey görmeyen bir mizaca sahiptir.

Açıkça görüldüğü gibi yazar, Handan'ın gerek Şerif'e gerekse Orhan'a olan aşkını, Handan'ın hastalıklı psikolojisiyle açıklamaktadır. Bu hastalıklı psikoloji, onu büyük yanlışlara götürecektir. O, Celal'i arsenikle zehirlemeye teşebbüs edecek, onun ölümüne sebebiyet verecek fakat sevdiği, âşık olduğunu sandığı Orhan'la evliliğinde de aradığı mutluluğu bulamayacaktır. Çünkü o, gerçekte, şuuraltında Dr. Şerif'i sevmektedir. Bu yüzden romanın sonunda, kendisi de arsenikle intihar edecektir.

Handan, romanda gerilimi meydana getiren, arzu edilen, sahip olunmak istenen önemli bir kişi olduğu halde, son derece silik ve sinik bir âşık tipidir. Tarık Buğra'nın diğer romanlarında da kadın kahramanları genellikle pasif, edilgen, silik tiplerdir. Bir çok romanında (Osmancık, Küçük Ağa, Firavun İmanı, Yağmur Beklerken) kadın kahramanlar, Dönemeçte romanında olduğu kadar bile önemli bir role sahip değildir. Kadın kahramanlar genellikle dekoratif unsur olarak kullanılan, ikincil kişilerdir.

Yine Tarık Buğra'nın bir çok romanında, kadın kahramanlar eğitimsiz, sosyal hayatta önemli bir yere sahip olmayan, ev kadını tipleridir. (Küçük Ağa, Yağmur Beklerken romanlarında olduğu gibi.) Bu romanların aksine, Dönemeçte romanında varlığına mutlak ihtiyaç duyulan kişiler arasında, hem de eğitilmiş, sosyoloji mezunu bir genç kız olarak çizilen Handan, roman boyunca hiç de eğitimine, kariyerine uygun birisi olarak anlatılmamıştır. O, olaylar karşısında rüzgârın önünde bir yaprak misali savrulup giden iradesiz bir tiptir. Hastalıklı mizacı onu daha çocukluğundan itibaren daima yanıltır, yanlış kararlara götürür. Tarık Buğra sanki kadının modern Türkiye'de sosyal hayattaki rolüne inanmamaktadır. Bu açıdan bakılınca sosyoloji okuyan Handan'ın bile üniversiteyi bitirip kasabaya dönerken trende rastladığı emzikli genç bir kadına söyledikleri ilginçtir:

“Hepsi laf bacım... kadının yeri evidir. Hiç hayıflanma okuyamadım diye. Sen kucağındakini iyi yetiştirmeye bak. Gerisi boş” (Buğra,1980,s.19).

Bütün bu özellikleriyle Handan'ı pasif, edilgen, silik ve marazi ruh hali taşıyan bir kadın tipi olarak görmek mümkündür.

4- Yardımcı

Yukarıdaki “şahıslardan her biri, bir başkasının tahrikine ihtiyaç duyabilir. İşte bunlara yardımcı adını vermek yerinde olur”(Aktaş,1984,s.136). Dönemeçte romanında olayları tetikleyen bu kişi, Handan'ın babası operatör Cevdet beydir.

Cevdet bey romanda, eşini kaybetmiş, ikinci evliliğinde mutluluğu yakalayamamış, ikinci eşinin de ölümünden sonra, kendini içkiye ve kumara vermiş zavallı bir baba durumundadır. Düzensiz yaşayışı onun sağlığını da etkilemiştir. “İnce, uzun ve oynak, üstleri gergin parmakları vardı; bir operatör için bulunmaz şeylerdi bunlar. Ama titriyorlardı” (Buğra, 1980, s.13). Bu yüzden müşterilerini kaybetmiş, mesleğinden de kopmuştur. Cevdet bey romanda, bu

dünyada tek varlığı, teselli kaynağı, biricik kızı Handan'ın sonunu hazırlayan bir baba olarak tanıtılır. Durmadan kumar oynar ve devamlı kaybeder. Bu konuda çevresinin, özellikle de kendisini ağabey diyerek seven, sayan Dr. Şerif'in uyarılarına kulak asmaz. Para sıkıntısı yaşayınca, eczacı Celal'den borç alır. Gün geçtikçe borçları artar, ödenemez hale gelir. Zaten Celal de bu durumu beklemektedir. Cevdet bey borçları yüzünden, eczacı Celal'in, kızı Handan'la evlilik talebini geri çeviremez. Handan da, babası için kendisini bu evliliğe mecbur hisseder.

Bütün bu özellikleriyle Cevdet bey, çırpındıkça daha da batan, yaşadığı derbeder ve trajik hayatla sadece kendinin değil, kızının da sonunu hazırlayan sorumsuz bir baba ve yozlaşmış bir aydın tipidir. Onu “düz, yalınkat” bir tip olarak nitelendirebiliriz.

5-Yönlendirici

Anlatma esasına bağlı edebî metinlerde bir yönlendiriciye de ihtiyaç vardır. Çünkü “çatışmanın gerçekleştiği dramatik vaziyet, bir yönlendiricinin müdahalesi sayesinde vücut bulabilir, gelişebilir, çözümlenebilir. Bu metnin sonunda vak'anın istikametini gösteren ibrenin bir tarafa meyletmesini temin eder. Böylece de, eser boyunca, bir bakıma vak'ayı idare eden hakem hüviyeti ile karşımıza çıkar” (Aktaş,1984,s.136).

Dönemeçte romanında, bu özelliklere uyan yönlendirici Fakir Halit'tir. Yazar, Fakir Halit'i çok ilginç ve “çok yönlü” bir karakter olarak çizer. Fakir Halit Rüştüye tahsili olan, hayata ve insanoğlunun ebedî macerasına Mevlânâ'nın merceğinden bakan, tasavvuf ehli bir kişidir. Kasabada ticaretle uğraşmakta, köylünün ihtiyacı olan malları satmaktadır. Yazar, onu daha romanın başında, Dr. Şerif'in bakış açısıyla çok gizemli cümlelerle tanıtır:

“Sokağa açılan kemerli kapının önünden Fakir Halit, günün hiç bir saatinde bozulmayan dengeli yürüyüşü ile geçip gitti. İlçenin sayılı zenginlerindendi. Fakir lâkabını aşırı tutumluluğu yüzünden takmışlardı ona. Meteliğinin hesabını bilirdi. Doktor buruk buruk gülümsedi; yalnız parasının mı? Dakikalarının hesabını da bilirdi: İşte, bütün mevsimlerde nasılsa öyle, sabah namazını kılacak, sonra da, gene her zamanki gibi, gidip dükkanını açacaktı”(Buğra,1980,s.6).

Evli olan Fakir Halit'in çocuğu olmamıştı. O da, annesi emzikte iken ölen, babası da gurbette kaybolup giden Ruziye adlı bir kız çocuğunu evlatlık olarak almış, büyütmişti. Fakir Halit, kasaba halkının “bunca parayı, varlığı mezere mi götürecek ne?” diye hayret ettiği kadar zengin ve çalışkandır. “Onun evi kasabanın başlıca lâf sermayesi idi. Herkes ondan konuşurdu. Memurlar çevresinde bile adının edilmediği gün olmazdı... Ama Fakir, bu servetin sahibi değil, bir çeşit bekçisi, emanetçisi gibiydi. Eski ağır ceza reisi ona “Emanetçi Sultana” adını takmak için epey çabalamıştı. Kasabalılar da, karısı ve kendisi için, “Açlıktan ölecekler... ikisinin de ümüğü çıkmış... fasulye sırığına dönmüşler” diyorlardı” (Buğra,1980,s.178).

Fakir Halit diğer roman kahramanlarından çok farklı özelliklere sahiptir. O son derece dindar bir insandır. Sabah namazından sonra dükkânının

kepenklerini besmeyleyle açıp, hayırlı müşteriler beklerken Mevlânâ'nın eserlerini okur. Bu kahraman, romanda kimseyi horlamayan, hele hele katiyen suçlamayan, su katılmamış bir halk adamı olarak tanıtılır.

Dr. Şerif kasabaya geldikten sonra, onun hakkında söylenenleri duymuş, sonunda onu iyice merak etmiş, gidip tanışmıştı. O gün bu gün her bunaldığında ona gider olmuştur. (Buğra,1980,ss.178-181).

İlk bakışta Fakir Halit, eski eserlerdeki veli tipini veya derviş tipini çağrıştırır. Fakat o, romanda veli ve derviş tipinden çok farklı bir şekilde tasvir edilmiştir. Öncelikle Fakir Halit eski dindarlar gibi dünyadan, elini eteğini çekmiş, bir lokma bir hırka felsefesine inanmış, sadece manevî güce sahip bir tip değildir. Aksine o, içinde yaşadığı devrin bütün sosyal ve siyasî olaylarıyla ilgilenen, çok çalışan, kazanan, okuyan, düşünen, çeşitli toplumsal problemlere çözüm üretmeye çalışan, devlet itibar ve haysiyetinin önemi konusunda son derece titiz ve ülkesine de derinden bağlı bir insandır (Buğra,1980,ss.46-47).

Yazar, Fakir Halit'i, o yılların Türkiye'sinde çok nadir bulunan radyoyu dinleyen, İstanbul, Ankara, İzmir gazetelerini okuyan aydın düşünceli bir tip olarak tanıtır. O, ticaretle uğraşmasının yanında, kasabada bağ kurmak için su aramaya girer. Memleket meseleleri üzerinde kafa yorar. Aydınların beslendikleri, beslenmek zorunda buldukları halktan koptuğuna inanır ve buna üzülür. Onun derdi günü bu millettir. Ama o, başkaları gibi "millet değil illet" demez. Köylü, kentli herkese karşı kuşatıcı bir sevgi duyar. Toplumdaki olumsuzluklar karşısında canı sıkılır. Ömrün, dolayısıyla zamanın da bir emanet olduğuna inanır. Paralarını olduğu gibi, zamanlarını ve ilgilerini oyuna, eğlenceye, süse, püse, aşırı giyim kuşam ve yeme içmeye harcayanları emanete ihanet etmiş sayar (Buğra, 1980, s.57,59,87,181-184).

Dr.Şerif'le tanışan Fakir Halit, onunla yakından ilgilenir, onu şehir kulübündeki toplumdan kopuk öteki yüksek memurlardan ayrı tutar. Onun düze çıkması için dua eder.

Fakir Halit, sadece okumayı değil, okutmayı da seven bir insandır. Evine temizliğe gelen, kocasını kaybetmiş bir kadının iki oğlunu da üniversitede okutur. Onların büyüğü diş hekimi olacaktır ve daha şimdiden muayenehanesi hazırdır. Küçük ise Yüksek Öğretmen Okulu'nda okumaktadır.

Bütün bu özellikleriyle Fakir Halit, yazarın gelenekten aldığı fakat geliştirdiği, fazlaca ilmi olmayan fakat irfanı olan, geleneksel ve dinî değerleri temsil eden bir halk tipi konumuyla karşımıza çıkar. O, şehir kulübünde toplanan aydınların aksine, son derece istikrarlı, dengeli, iç ve dış bütünlüğe ulaşmış, çelişkilerden kurtulmuş huzurlu bir kişidir. Ama o, bütün bunların yanında, eski velilerden ve dervişlerden farklı olarak, dünyayı da unutmayan, içinde yaşadığı ortamın sosyal ve siyasî olaylarıyla da yakından ilgilenen, hatta onlara yön vermeye çalışan ilginç "çok yönlü" bir karakter olarak da dikkat çeker. Roman boyunca, romanın en önemli kişisi Dr. Şerif'i derinden etkilemesi, yönlendirmesi, onda önemli bir değişime sebep olması, onu siyasete atılmaya ikna ederek, istediği partiden milletvekili olmasını temin edip Ankara'ya göndermesi bunun en güzel örneğidir.

B- Dekoratif Unsur Durumundaki Kişiler (İkincil Kişiler)

Roman ve hikayede varlığına mutlak ihtiyaç duyulan kişilerin yanında, bazen az, bazen de çok sayıda ikincil kişiler de bulunur. Bunlar, “tiyatro ve sinemada figüran rolündeki oyuncular gibi anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, mahallî rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen vak’a ve vak’a parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessümüne hizmet eden şahıslar”dır. (Aktaş,1984,s.139). İşte bu kişilere dekoratif unsur durumundaki kişiler denir. Onların vak’a içinde yüklendikleri önemli bir fonksiyon yoktur. Yine bu kişiler ayrıntılı bir şekilde tahlil ve tasvir edilmezler. Bunlar romanda tip ve karakter özellikleriyle görünmeyen, olayın ya da dekorun tamamlanmasında kendilerine ihtiyaç duyulan ve ancak zaman zaman ortaya çıkan kişilerdir (Çetin,2003,s.205).

Bu açıdan Dönemeçte romanına baktığımızda, çok zengin bir kişi kadrosuyla karşılaşırız. Önce romanın en önemli kişisi, Dr. Şerif’in şehir kulübündeki çevresi geniş bir şekilde verilir. Bunların bir kısmı sadece meslek adlarıyla anılır: Tapucu, tarımcı, genç Türkçe öğretmeni, kör muallim, veteriner, deli fişek Türkçe öğretmeni gibi. Bir kısmı ise hem meslekleri hem isimleriyle tanıtılır: Avukat Ömer, Doktor Nazif, Dişçi Cemal, Avukat Rahmi, Avukat Mehmet bey, Asliye Ceza yargıçısı Münir bey gibi. Romanda aydınlardan başka, çok sayıda halk insanı da karşımıza çıkar: Büfeci Arslan, buğday tüccarı Agah Efendi, aşırı muhalif Süleyman, Şüküfe hanım, Deli Kadir, şehir kulübünü işleten Şükrü, terzi Latif, buğday tüccarı Halis, Çorapsızın Ali, Karcı Yusuf, Kel Hacı, Reşide teyze, Pembe hanım, Ruziye, Esmâ, Rabia, Rabia’nın annesi, Handan’ın annesi, Handan’ın üvey annesi gibi. Romanda ayrıca Millî Şef, Recep Peker, Hilmi Uran, Şükrü Kaya, Rüştü Aras, Şükrü Saraçoğlu, Numan Menemencioğlu, Celal Bayar, Adnan Menderes, Kenan Öner, Refik Koraltan, Fuat Köprülü gibi tarihî ve siyasî şahsiyetlerden de söz edilir. Yazar, dekoratif unsur olarak kullanılan bu ikincil kişileri de çok canlı bir şekilde çizmeyi başarır. Bu kişilerden özellikle terzi Latif, Deli Kadir, Karcı Yusuf, Şükrü, Ruziye, Rabia, ve Şüküfe hanım dikkate değer bir şekilde çizilmiş tiplerdir. Terzi Latif, bir ara İstanbul’a gitmiş, orada da ün yapmış başarılı bir terzidir. Fakat eli çok ağırdır. Ona elbise diktirmek kasabada ayrı bir şans sayılır. Adı “yetişmez”e çıkmıştır. Terzi Latif dikeceği elbiseler için beden seçer, koskoca kaymakam bey bile göbek ve kalça iriliğinden dolayı ona elbise diktiremez (Buğra,1980,ss.100-101).

Deli Kadir ise kasabada ilkokulu bile doğru dürüst bitirmeyen bir halk adamı olarak tanıtılır. Tipik bir taşralı gibi geleneksel bir hayat yaşar. Kasabanın Belediye Hastanesi’ndeki doktor hanımla evlenebilmiş, bu haliyle kasabadaki bütün okumamışları yüreklendirmiş, gururlandırmıştır (Buğra,1980,ss.80-81).

Karcı Yusuf ise, ilkokulu bitirmekle öğünen son derece kurnaz bir halk adamıdır. Kasabada eski bir matbaa kurarak gazete çıkaran, bu gazetede başyazılar yazan, halkı ve siyaseti kişisel çıkarları için kullanan son derece yaygaracı menfî bir halk tipidir (Buğra,1980,ss.50-56). Yazar onu ilginç özellikleriyle geniş bir şekilde çizer. O, gerçek hayattan alınmış, üzerinde durulması, düşünülmesi gereken çok canlı bir tiptir. Bütün bu özellikleriyle Karcı

Yusuf, Mehmet Kaplan'ın "Yeni Türk edebiyatında tali tiplerin sosyal bakımdan çok daha manalı olduğu" (Kaplan,1991,s.8) konusundaki görüşüne güzel bir örnek teşkil eder.

Dekoratif unsur durumundaki kişilerin hemen hepsi düz, yalınkat, tek boyutlu kimselerdir ve ancak romanın belli yerlerinde zaman zaman ortaya çıkarlar.

Sonuç

Dönemeçte romanı, çok zengin bir kişi kadrosuna sahiptir. Bu kişi kadrosu ilginç tipler ve karakterlerle doludur. Bu tipler ve karakterler fizikî özellikleri açısından kısaca tanıtılmıştır. Romanda daha çok kişilerin psikolojik ve sosyal özellikleri üzerinde durulmuş, özellikle de kişilerin ruh halleri, duygu ve düşünceleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Meslekleri açısından incelediğimizde, romanın en önemli kahramanları doktor, eczacı veya hukukçudur. Yine bu kişiler sanata ve edebiyata düşkündür. Bu durum, Tarık Buğra'nın diğer romanlarında da görülür. Yazarın bu tercihinin sebebi, onun tıp, hukuk, edebiyat eğitimi almasıyla ilgili olmalıdır. Bilindiği gibi Tarık Buğra, Tıp, Hukuk ve Edebiyat Fakülteleri'nde okumuştur.

Romanda önemli erkek kahramanlar eğitilmiş (Bir halk tipi olan Fakir Halit bile rüştiye mezunudur) olduğu halde, kadın kahramanlar (Handan dışında) eğitimsizdir. Üstelik kadın kahramanlar son derece pasif, edilgen, silik ve sinik tiplerdir. Kişiler eğitilmiş olmalarına rağmen (Fakir Halit dışında) çoğunlukla kendilerini boşlukta hissederler ve sağlam bir dünya görüşünden mahrumdurlar. Dönemeçte romanında kişiler, genellikle orta yaş grubuna mensuptur. Yaşlılar, çocuklar ve gençler son derece azdır.

Romanda aydın tipleriyle birlikte, mahallî halk tipleri de dikkati çeker. Üstelik aydınlar çok defa yerilir, olumsuz özellikleri sebebiyle eleştirilir. Yazar, mahallî tiplere ise daha olumlu yaklaşır. Dönemeçte romanında Fakir Halit, âdeta bir karakter heykeli olarak çizilmiş, örnek yaşantısı ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuş ve idealize edilmiştir. Ayrıca geniş halk kitlelerine sevgiyle yaklaşmış, onların inançları, değerleri ve tercihlerinden saygıyla bahsedilmiştir. Aksi davranışlar, önemli roman kişilerinin ağzından kınanmıştır. Romanda kişiler, kendi aile, iş ve sosyal çevreleriyle tanıtılmıştır. Özellikle şehir kulübü, orada toplanan hemen bütün aydınları yutmuş, eritmiş, şahsiyetlerini silmiş, onları halktan koparmış, fildişi kulelerinde yalnız, yapayalnız bırakmıştır. Bu mekâna sığmayan hemen bütün aydınlar, kişiliklerini yitirmiş ve birbirleriyle aynileşmişlerdir. Halk ise kendi dünyasında, kendi değerleriyle yaşamıştır.

Romanda bütün bu kişiler, fizikî, psikolojik ve sosyal yönden üçüncü tekil kişi ağzından, yani yazar-anlatıcının bakış açısıyla tanıtılmıştır. Bu tanıtımlarda iç çözümlemelere geniş ölçüde yer verilmiştir. Fakat yazar, monotonluğu kırmak için zaman zaman farklı yollara başvurma gereğini duymuştur. Meselâ, romanda kişiler, bazen davranış biçimleriyle ve iç konuşma yöntemiyle kendi kendilerini tanıtmış, bazen de diğer roman kahramanlarınca tanıtılmışlardır. Özellikle romanın en önemli kişisi, baş kişisi Dr. Şerif, hem

kendisi hem de diğer roman kahramanları hakkında bize bilgi vermiştir. Romanda olaylar bazen de Fakir Halit'in bakış açısıyla sunulmuştur. Bu durumda gerek Dr. Şerif, gerekse Fakir Halit, yazar-anlatıcı ile birlikte bize roman kişilerini tanıtan "gözlemci kahraman" durumundadır.

Bütün bu özellikleriyle Dönemeçte, bir taraftan kişi kadrosu açısından zengin sayılabilecek bir aşk romanı, bir taraftan da kişilerin ruhî portrelerinin ön plâna çıktığı başarılı bir psikolojik roman niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA:

- AKTAŞ, Şerif (1984), Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş, Birlik Yayınları, Ankara.
- AYTÜR, Ünal (1977), Henry James ve Roman Sanatı, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- BELGE, Murat (Kasım 1968), "Çeşitli Açılardan Roman Kişisi" Yeni Dergi, sayı: 50.
- BOURNEUR, Roland- QUELLET, Re'al (Çeviren Hüseyin Gümüş, 1989), Roman Dünyası ve İncelemesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BOYKARA, Hasan (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002), "Karakter ve Tip", Hece, Sayı: 65-66-67.
- BUĞRA, Tarık (1980), Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- (1983), Osmancık, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- (2001), Firavun İmanı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- (1981), Yağmur Beklerken, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ÇETİN, Nurullah (2003), Roman Çözümleme Yöntemi, Öncü Basımevi, Ankara.
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan (Haziran 2000), "Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi", Yedi İklim, Sayı: 123.
- EMİL, Birol (1984), Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- EROĞLU, Hamza (1981), Türk Devrim Tarihi, Sanem Matbaası, Ankara.
- FETHİ, Naci (1981), Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- FORSTER, Edward Morgan (Çeviren Ünal Aytür, 1982), Roman Sanatı, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- GÖÇGÜN, Önder (1987), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk (1984), Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- KAPLAN, Mehmet (1991), Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, 2. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna (1983), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, 5. Baskı, Cem Yayınları, İstanbul.
- STEVÍCK, P. (Çeviren S. Kantarcıoğlu, 1988), Roman Teorisi, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TEKİN, Mehmet (2002), Roman Sanatı I Romanın Unsurları, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TUNCER, Hüseyin (1988), Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- UZEL, Mehmet Yavuz (2003), Tarık Buğra'nın Hikaye ve Romanlarında Şahıs Kadrosu, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- WELLEK, Rene-AUSTIN, Warren (Çeviren Ö. Faruk Huyugüzel, 1993), Edebiyat Teorisi, Akademi Kitabevi, İzmir.